

برای دانشجویان و هنرجویان

مبانی سواد بصری

مؤلف: دوتیس آ. دوتیس

مترجم: نسیم منوچهرآبادی

مقدمه: دکتر مهدی داودی

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور

مبتدیان
مبتدیان

شابک

بازداشت

بازداشت

بازداشت

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

شناسه

رده

رده

شماره

داندیس. دونیس ا. Dondis, Donis A.

مبادی سواد بصری برای دانشجویان و هنرجویان/ مولف دونیس ا. دونیس؛
مترجم نسیم منوچهرآبادی؛ ویراستار حسن ساسانی جیرانبلای.

تهران: پادپادک، ۱۳۹۶.

۳۰۲ ص.؛ مصور.

978-600-5817-63-8

عنوان اصلی: A primer of visual literacy.

کتاب حاضر در سالهای مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.

چاپ سوم.

هنر -- فن

Art -- Technique

ترکیب بندی (هنر)

Composition (Art)

ادراک بصری

Visual perception

منوچهرآبادی، نسیم، ۱۳۶۱-۰۰ مترجم

۱۳۹۶ ۵۳۳/۷۷۴۳۳

۷۰۳/۸

۳۳۳۶۳۰

مبادی سواد بصری

نویسنده

مترجم

مقدمه

ویراستار

صفحه‌آرا

ناظر چاپ

نوبت چاپ

قیمت

تیراژ

چاپ و صحافی

شابک

نشانی

تلفن

وبسایت

اینستاگرام

دونیس آ. دونیس

نسیم منوچهرآبادی

دکتر مهدی داودی

حسن ساسانی

سعید سعیدی

مجتبی طلوعی جدی

اول

۱۳۵۰۰ تومان

۱۰۰ جلد

ماهان

۹۷۸-۶۰۰-۵۸۱۷-۶۳-۸

میدان انقلاب- خیابان ۱۲ فروردین- خیابان وحید نظری غربی- پلاک ۹۹- واحد ۹

۶۶۹۷۵۰۳۵-۶۶۹۷۰۸۸۴

www.mahanketab.com

mahanketab

فهرست

۷	دیباچه
۹	پیشگفتار
۱۳	- ویژگی‌ها و محتوای سواد بصری
۱۵	انشعاب غلط: هنر کاربردی و هنر محض
۱۹	تأثیرات
۲۰	دانش بصری و زبان گفتار
۲۲	سواد بصری
۲۴	رهیافتی بر سواد بصری
۲۵	برخی از ویژگی‌های پیام بصری
۳۱	تمرین‌ها
۳۳	۲- ترکیب‌بندی:
۳۳	راهنمای ترکیب برای سواد بصری
۳۴	ادراک انسان و ارتباط بصری
۳۶	تعادل
۳۷	فشار
۴۱	طراز کردن ۱ و برجسته‌سازی ۲
۴۲	رجحان قسمت چپ پایین
۴۳	چند مثال
۴۶	کشش و گروه‌سازی
۴۹	مثبت و منفی
۵۲	تمرین‌ها
۵۳	۳- عناصر اولیه‌ی ارتباط بصری
۵۵	نقطه
۵۷	خط
۵۹	شکل
۶۰	جهت

۶۱.....	رنگ مایه
۶۴.....	رنگ
۶۹.....	بافت
۷۰.....	مقیاس
۷۳.....	بعد
۷۸.....	حرکت
۷۹.....	تمرین ها
۸۱.....	۴- ساختمان يك پیام بصری
۸۳.....	شبیه سازی
۸۶.....	سمبلیسم
۸۹.....	انتزاع
۹۶.....	تقابل میان سه نوع
۹۸.....	تمرین ها
۹۹.....	۵- نیروهای موجود در عناصر
۱۰۰.....	کنتراست و هارمونی
۱۰۱.....	نقش کنتراست در دیدن
۱۰۳.....	نقش تضاد در ترکیب بندی
۱۱۳.....	کنتراست رنگمایه
۱۱۴.....	کنتراست در رنگ
۱۱۵.....	کنتراست در اشکال
۱۱۵.....	کنتراست در اندازه
۱۱۸.....	تمرین ها
۱۱۹.....	۶- تکنیک های بصری:
۱۱۹.....	برنامه هایی برای ارتباط بصری
۱۲۱.....	پیام و شیوه ی بیان
۱۲۳.....	به کار گرفتن هوش بصری
۱۲۶.....	تکنیک های ارتباط بصری
۱۲۷.....	تعادل، بی ثباتی
۱۲۷.....	تقارن، عدم تقارن
۱۲۸.....	باقاعدگی، بی قاعدگی
۱۲۹.....	سادگی، پیچیدگی
۱۳۰.....	وحدت، چندپارگی
۱۳۱.....	صرفه جویی، پرنقشی
۱۳۱.....	تلخیص، اغراق
۱۳۲.....	پیش بینی پذیری، فی البداهه بودن
۱۳۳.....	حرکت، سکون

۱۳۴	تلویج، بی پردگی
۱۳۵	بی طرفی، تأکید
۱۳۵	شفافیت، پوشانندگی
۱۳۶	یکدستی، وارپاسیون
۱۳۷	شبهات با واقعیت، قلب واقعیت
۱۳۸	سطح، عمق
۱۳۹	تک عنصری، چند عنصری
۱۳۹	تسلسل، اتفاقی بودن
۱۴۰	وضوح، ابهام
۱۴۱	تکرار، گستگی
۱۴۲	تمرین ها

۷- شکل گیری سبک بصری

۱۴۳	سبک
۱۴۴	بدویت
۱۴۸	اکسپوژیشن
۱۵۱	کلاسیسیسم
۱۵۳	سبک تزئینی
۱۵۵	سبک کاربردی
۱۵۷	تمرین ها

۸- هنرهای بصری: عمل کرد و پیام

۱۶۱	برخی از جوانب جهانی ارتبای بصری
۱۶۳	مجسمه سازی
۱۶۶	معماری
۱۷۰	نقاشی
۱۷۳	تصویرسازی
۱۷۸	طراحی گرافیک
۱۸۰	صنایع دستی
۱۸۴	طراحی صنعتی
۱۸۵	عکاسی
۱۸۶	سینما
۱۸۹	تلویزیون

۹- سواد بصری: چرا و چگونه

۱۹۷	
-----	--

دیباچه

با صنعت چاپ دنیای انسان‌ها نیازمند علائم خاص و فشرده‌تری می‌شود. در سده نوزدهم، چاپگران نشانه به مهارت‌ها و استنادی خود ایمان داشتند؛ بر روی تمامی چاپ‌نقش‌های خود نمادهایی را به صورت حرف نشانه یا امضاء چاپ می‌کردند که معرف حرفه آنان بود. در آغاز سده بیستم، نیز گاه پرانان آمریکایی برای مشخص کردن مالکیت دام‌های خود از علائم انحصاری استفاده می‌کردند.

آفرینش انبوه کالاهای صنعتی گرفته از کالاهای فرهنگی، بازار عرضه و رقابت برای معرفی این کالاها را گرم‌تر و به مساله‌ای اصلی تبدیل کرد و اساساً ارائه شناسه و شناسنامه‌ای برای معرفی و ترویج هویت کالاهای تولید شده و القان آن را به یک ضرورت غیرقابل تردید تبدیل کرد. در این موضوع شاخه‌هایی از هر شکل گرفت که تا پیش از آن چندان هویت و سازوکار مستقلی نداشت. این هنر، گرافیک است که آن را منطقی‌ترین هنرهای می‌دانند، چرا که باید در خدمت نیازهای مشخص قرار گیرد و بدون کم‌ترین ابهام و ابهامی منظور را برساند؛ اگر ابهام معنایی در شعر، ویژگی خوب آن شعر به حساب بیاید در طراحی یک نشانه بزرگترین ضعف آن تلقی خواهد شد. انسان امروزی در دنیای جهانی مدرنی که برای خود ساخته است؛ نیاز دارد تا هنری عقلانی داشته باشد. به این ترتیب، به‌های فکری و فرهنگی رشد طراحی گرافیک به معنای عام و طراحی و استفاده از نشانه‌ها به‌طور خاص در جوامع مدرن فراهم شد.

در طراحی نشانه کوچک‌ترین تغییر در شکل و فرم‌ها به دلیل خلاصگی و محدودیت آن به سبب ایجاد ویژگی‌ها، فضاها و روحیه‌های جدیدی در نقش می‌شود و تفاوت براهای قدیم و جدید را بوجود می‌آورد. توجه به چنین ظرافتی نه تنها باعث گسترش ارزشها و ابعاد کیفی موضوع می‌شود، بلکه ظرایف فنی و ریزه‌کاریهای هنرمندانه را از محدوده اختصاصی حرفه بیرون آورده در سطح فرهنگ عمومی مطرح می‌کند و باعث تعمق بیشتر عمومی می‌شود. سلیقه‌ها را حساس‌تر می‌کند، شناخت را تعالی می‌بخشد و محدودیت دیدن مورا تا گستردگی پیچش موی گسترش می‌دهد.

توموینی و مجنون پیمیش مو تو ابرو ، او اشاره های ابرو

(وحشی باقی)

مهارت‌ها و سبک های طراحی متأثر از هنرهای اقوام و فرهنگ های متفاوت است ولی نباید از خصلت های بومی آن غافل بود. ورود این سنت ارتباطی که عمدتاً متکی بر ارتباط تصویری است نیازمند سواد بصری نیز هست. پرواضح است که نمی توان نشانه‌های پست مدرن را در محیطی بومی به کار برد و انتظار داشت که مخاطبان تمامی محتوا و جمال آن را درک کنند. این موضوع حکایت از خصلت فرهنگی نشانه‌ها و تاثیر فرهنگ در فهم آن‌ها دارد؛ و ضرورت پرداختن به موضوع نشانه‌ها و در کل سواد بصری و ویژگی های ارتباطی و فرهنگی آن را نشان می‌دهد.

پیام های بصری در سطوح سه گانه بیان می‌شوند :

شبیه سازه

واقعیت نخستین و مهمترین تجربه بصری است. یک پرنده را می‌توان از طریق شکل کلی آن و حالت و حرکات همیش نشخیص داد. شبیه ترین شکل به پرنده واقعی بعد از یک مدل سه بعدی یا تصویر عکاسی است.

رمز یا سمبلیسم

برای رسیدن به این امر باید تصاویر را آماده کرد. در واقع جزییاتش را تا جایی که ممکن است باید حذف کرد. برای آنکه رمز یا سمبل مبر باشد باید هنگام دیدن بتوان آن را به راحتی تشخیص داد. هر چه سمبل انتزاعی تر باشد آموزش آن به مردم ضروری تر است.

انتزاعی

اگر آنچه می‌بینیم را آنقدر ساده کنیم تا فقط عناصر اولیه آن باقی بماند، در واقع عمل انتزاعی کردن تصویر انجام شده است. اهمیت آن برای فهم و ساختن پیام‌های بصری بارها بیشتر است زیرا با این کار زمینه‌های بصری به منظور رساندن به معنایی عمیق‌تر و پالایش یافته‌تر به دست می‌آیند.

و در پایان امید است ؛ کتاب حاضر با ترجمه ی رسایی که دارد بتواند گام موثر در درک نشانه‌ها و دنیای تصویر بردارد و در فهرست یکی از درخورترین منابع سواد بصری قرار گیرد.

دکتر مهدی داودی

۱۳۹۶

همانگونه که از تراغ جبرائیل چاپ، باعث گسترش سواد خواندن و نوشتن در جهان شد، اختراع دوربین عکاسی و لوایح مشابه نیز قطعاً به آموزش سواد بصری در جهان تسریع می‌بخشد. البته این ضرورت باید مدتها پیش از این احساس می‌شد. طراحی و تولید در طول تاریخ همیشه از توانایی‌های طبیعی همه‌ی افراد بشر بوده است؛ فیلم، تلویزیون و کامپیوتر گونه‌های جدیدی از طراحی و تولید هستند اما مأسفانه امروزه از تجربه‌ی بشری به دور افتاده و در انحصار گروه خاصی از افراد متخصص متمرکز گردیده‌اند.

هنر و معنای آن و همچنین صورت و عملکرد هنر ارتباط بصری در عصر صنعتی به شدت متحول شده است، با وجود این تحول متناسب با آن در حوزه‌ی زیبایی‌شناسی هنر رخ نداده است. با وجود تحول آشکار در ویژگی‌های هنرهای بصری، رابطه‌ی آنها با جامعه و آموزش، مفاهیم زیبایی‌شناسی هنر بیش از پیش در حیطه‌ی تصورات نداشتن باقی مانده و متحجر گشته است. از جمله این تصورات این است که فهم و ساخت پیام بصری باید در سطحی اساساً بر پایه‌ی غیرارادی یا همان شهود صورت گیرد؛ در حالی که عملاً تمام اطلاعاتی که از طریق انسان‌ها دریافت یا صادر می‌شوند، باید از شبکه‌ی تفاسیر فردی عبور کنند و در مورد آنها اندیشیده شود. بیان بصری در شرایط مختلف، برای افراد مختلف، مفاهیم گوناگونی دارد و این بیان محصول نوع پیچیده‌ای از هوش بشر است که مأسفانه تاکنون به خوبی ساخته نشده است. برای درک بیشتر برخی از اساسی‌ترین ویژگی‌های این هوش، کتاب حاضر علاوه بر بررسی عناصر بصری پایه، تکنیک‌های بصری و عوامل روانی و فیزیولوژیکی تأثیرگذار در ترکیب‌بندی، به معرفی گستره‌ی رسانه‌ها و صورت‌هایی می‌پردازد که بتوان تحت عنوان هنرها و صنایع بصری جای داد و بدین وسیله تلاشی محققانه و منطقی را برای ادراک و به کارگیری بیان بصری آغاز می‌کند.

در «مبادی سواد بصری» هدف ارائه‌ی راه‌حل‌های ساده یا مطلق برای کنترل زبان بصری نیست، بلکه دلیل اصلی مطالعات حاضر بسط روش‌های گوناگون طرح و ترکیب است که اشاره به تنوع ساختارهای بصری دارد. در این کتاب، تئوری و عمل، تعریف و تمرین به موازات یکدیگر پیش می‌روند، زیرا هیچ‌یک بدون آن دیگری نمی‌تواند به وجود آورنده‌ی اصول و روش‌شناسی این پل ارتباطی جدید باشد و بدین وسیله همانند زبان نوشتاری وسایل تعامل انسان‌ها را گسترش دهد.

زبان یک منبع طبیعی ارتباطی است که از صورت ابتدایی شنیداری به سواد خواندن و نوشتن متحول شده است. همین بسط و تحول نیز باید در تمام استعدادهای بشری مرتبط با تجسم ذهنی، برنامه‌ریزی، طراحی و ساخت محصولات بصری (از ساخت ابزار و صنایع ساده گرفته تا خلق سمبل‌ها و در نهایت تصویرسازی و نقاشی) صورت گیرد. این امور زمانی در حصار هنرمند با استعداد و آموزش دیده بوده است، ولی اکنون به وسیله قابلیت‌های شگفت‌آور دوربین برای تمام افراد علاقمند تنها با یادگیری چند فن مکانیکی محدود، ممکن شده است. اما بازتولید مکانیکی محیط به وسیله دوربین به تنهایی ایجاد یک محصول بصری خوب نمی‌کند. بوجد به این که استفاده از قابلیت‌های عکاسی نیازمند اصول ترکیب بصری است، همان‌طور که چاپ کتاب در فراگیر شدن سواد خواندن و نوشتن تأثیرگذار بود، پدیده‌ی عکاسی نیز نقش تعیین‌کننده‌ای در اشاعه‌ی سواد بصری دارد. «بین قرون سیزده تا شانزده میلادی تحولاتی در دستور زبان از تلیسی پدید آمد، به طوری که ترتیب کلمات اهمیتی بیش از صرف کلمات یافت و پس گرایل در مورد نحو زبان نیز رخ داد. بعد از اختراع چاپ، هر دوی این گرایش‌ها سرعت بیشتری یافتند و ساخت جمله از حالت شنیداری به حالت بصری یا نوشتاری تغییر مسیر داد.»^۱ برای آنکه فایده‌ی از نظر گفتاری با سواد محسوب شود، باید اجزای اصلی تشکیل‌دهنده‌ی زبان نوشتاری را در نظر بگیریم که آنها عبارتند از حروف، کلمات، تلفظ، دستور زبان و ترکیب. با اینکه عناصر و قواعد زبان محدود هستند، اما قلمرو خواندن و نوشتن به راستی بی‌انتهاست و هر کسی با کسب مهارت‌ها، لازم می‌تواند راه‌حل‌های خلاقانه‌ی بی‌شماری برای مشکلات ارتباط کلامی بیابد و گاه حتی صاحب یک شخصیت خود نیز شود. ساختار زبان در ساختمان پایه‌ای کلمات نهفته است و سواد در این حوزه به معنای اشتراک معانی قراردادی برای پیام‌ها و اطلاعات خاص در بین افراد یک گروه است. سواد بصری نیز معنای مشابهی دارد و باید با دقت و ظرافتی یکسان با ارتباط زبانی مورد بررسی قرار گیرد. هدف از به وجود آوردن سواد بصری مشابه محرک‌های توسعه‌ی زبان نوشتاری است.

1. Marshall McLuhan, "The Effect of the Printed Book on Language in the 16th Century" in Exploration in Communications, Edmund Carpenter and Marshall McLuhan, eds (Boston, Mass.: Beacon Press, 1960).

و عبارت است از: ساختن یک سیستم پایه برای یادگیری، تشخیص، ساخت و فهم پیام‌های بصری که علاوه بر افراد تعلیم‌دیده، مانند طراحان، هنرمندان، صنعتگران و زیبایی‌شناسان، برای عموم مردم نیز قابل استفاده باشد. برای نیل به این هدف کتاب حاضر، همان‌طور که از عنوانش برمی‌آید، سعی در ارائه‌ی رهنمودهای جامعی برای بیان و ارتباط بصری، خلاصه‌ای از تمام اجزای بصری و وجوه مشترک منابع بصری دارد. با این امید که معانی مشترک بصری مشخص و مطالعات در این زمینه گسترده‌تر شود.

ارتباط بصری مانند هر زبان دیگری از پاره‌ای از اطلاعات تشکیل شده است که ما را در ساختن و فهم پیام، از کاربردی‌ترین آن تا حوزه‌ی رفیع بیان هنری یاری می‌کند. زبان بصری از اجزای یا به عبارت دیگر گروهی از واحدها تشکیل شده که بر هم اثر گذارند و معنی‌شان به عنوان کل، تابع معنی و مفهوم یک‌یک واحدهاست. اما چگونه می‌توان اجزای یک کل بصری را تعریف کرد؟ این را از طریق بررسی‌ها، تعاریف، تمرین‌ها، مشاهدات و درنهایت رهنمودهایی ممکن می‌شود که روابط میان سطوح بیان هنری، دسته‌های هنرهای بصری و معانی آنها را شکل می‌دهند. بنابراین، لب تلاش‌ها برای پاسخ به این سؤال که «هنر» چیست بر روشن‌سازی نقش محتوای فرم متمرکز بوده است. در این کتاب حوزه‌ی محتوای فرم به ساده‌ترین شکل ممکن بررسی می‌شود. بررسی معنای تک‌تک عناصر مانند رنگ، رنگمایه، خط، بافت و تناسب، قدرت بیانی تکنیک‌ها، بررسی مانند بی‌پردگی، تقارن، تکرار و تأکید و درنهایت انواع رسانه‌ها، که خود بر تصمیم‌گیری، رایج تأثیر گذارند، مورد بررسی قرار می‌گیرند. به طور خلاصه می‌توان سواد بصری را آن‌سی در مورد فرم کلی، بر تعامل عناصر انتخاب‌شده، استفاده از تکنیک‌های بصری و تنظیم روابط فرم در ترکیب‌بندی برای دستیابی به معنی مورد نظر دانست.

فیلم، عکاسی و تلویزیون در عرصه‌ی جهانی هم به تصویر بخش از سواد بصری می‌بخشند و هم به ضرورت آموزش سواد بصری. این آموزش هم برای ایجاد معنا، ارتباط، هم به مخاطبان لازم و ضروری است. موهولی ناگی^۱ استاد برجسته‌ی مدرسه‌ی هنر در سال ۱۹۳۵ در این باره گفته است: «بی‌سوادی در آینده تنها نشاخشتن قلم نیست، بلکه نشانه‌ی تن دوربین نیز بی‌سوادی خواهد بود.» آینده‌ای که وی به آن اشاره کرده است، کنونی است. پتانسیل چشمگیر سواد بصری در ایجاد ارتباطات جهانی نقشی تعیین‌کننده در رشد و توسعه دارد و کتاب «مبادی سواد بصری»، اولین گام در راه ایجاد چنین ارتباطی است.